

Isaïc Junius als plateelschilder

door J. DE LOOS-HAAXMAN

Met de verzameling Loudon verkreeg het Rijksmuseum twee tegels met zij- en vooraanzicht van het grafmonument van Prins Willem I in de Nieuwe Kerk te Delft, waarvan de ene aan de achterzijde de signatuur draagt van Isaïc Junius en de datering 6.16.1657 (afb. 1, 2).

Deze tegels, gevolgd naar de gravures van Cornelis Danckerts, zijn ongelijk van waarde. De tekening van het vooraanzicht is op verscheidene plaatsen onvast, de vulling van het blanke vlak niet evenwichtig. Deze tegel maakt de indruk, alsof het procédé van het neerzetten der met water aangemaakte blauwe verf op de vlug inzuigende, nog pas gedroogde glazuur de schilder, gewend aan olieverf op plamuur, zijn zekerheid ontnam. Op de tweede tegel evenwel, die het grafmonument van terzijde weergeeft, heeft de schilder zijn aarzelend penseel vastheid gegeven, de plaatsing in het vierkant evenwicht en het blauw een krachtige, diepe kleur. Hij wast er de plastische onderdelen mee en legt met statische kracht de lijnen van het monument op het blanke glazuur vast. Het is dit zijaanzicht van het monument, dat op de achterzijde signatuur en datum draagt. Tegels met het grafmonument, steeds in paren, kwamen enkele malen op veilingen voor¹. Isaïc Junius heeft zijn werk herhaald en waarschijnlijk zijn er nog wel meer exemplaren van het grafmonument gemaakt dan de veilingen opnieuw in circulatie hebben gebracht. Het is dus seriewerk geweest met de merkwaardigheid, dat de data van de bewaarde exemplaren niet ver uit elkaar liggen: 4 mei, 19 mei en 16 juni 1657. Ik vraag mij dan ook af met het oog op het verschil in kracht van opzet en kleur van de tegels in het Rijksmuseum of deze twee oorspronkelijk wel een paar hebben gevormd.

Henry Havard beeldt in zijn 'Histoire de la Faïence de Delft' (1878) en in 'La Céramique hollandaise' (1909) beide tegels in gravure af en noemt een tweetal in de Coll. Gericke te Brussel. Hij zegt, dat het ceramisch werk van Junius zeer zeldzaam is en geeft onjuiste genealogische gegevens. In beide tegels is in de bovenrand een gat aangebracht, zodat zij konden worden opgehangen. Zij zijn van links naar rechts iets convex, de een meer dan de andere.

De schilder van deze tegels Isaïc Junius, 29 mei 1616 te Haarlem gedoopt, werd in 1625, toen zijn vader – van 1619–1625 predikant in Katwijk – een beroep naar Delft aannam, jeugdig inwoner in die stad. Hij huwde aldaar op 21 augustus 1639 met Si-

¹) Frederik Muller en Cie. Amsterdam veiling 25–28 april 1911, geëncadreerd, 30,5 × 24 cm. Het vooraanzicht op de achterzijde ged. 'Den 19 Mei 1657'. Afb. in de catalogus, no. 657. Het zijaanzicht met cartouche, waarop '4 Mey 1657'. Afb. in de cat. no. 658. Eveneens geëncadreerd, dezelfde maten.

R. W. P. de Vries, Amsterdam, Vlg. Coll. Stuart 16 dec. 1930, in de cat. met afb. en vermeld als 'par Isaack Junius 1657'. De twee tegels onder no. 230 met afb.

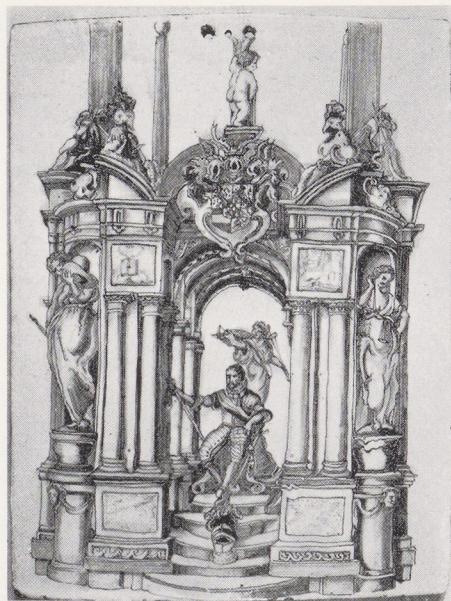
R. W. P. de Vries, Amsterdam, Vlg. 6 dec. 1932; 'signées par Isaack Junius et datées' den 19 Mei 1657'. De twee tegels onder no. 351 met afb.

Frederik Muller en Cie. Amsterdam, vlg. Alberge-Loman 11 nov. 1954. Twee tegels met dezelfde beschrijving als op vlg. 1911, cat. 341 en 342. De twee tegels brachten f 2400. op. Ik dank deze veilingopgaven aan Mejuffrouw Heukensfeldt Jansen, conservatrice bij het Rijksmuseum, en aan wijlen dr. J. M. Noothoven van Goor.

billa van der Graeff¹. Na 1650 vertrekt hij uit Delft (Meesterboek St.-Lucasgilde 1650-1714 no. 64 p. 45) en in 1656 blijkt hij schepen te zijn van 'beyde de Catwijcken en 't Zandt'².

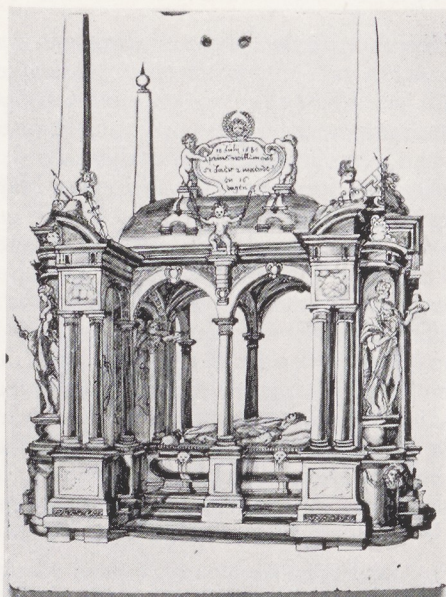
Het vroegst gedateerde bekende werk van Junius is een 'Ruitergevecht' in het Museum van Beeldende Kunsten van Budapest. Het is gemerkt en gedateerd I. Junius 1643 en kan vergeleken worden met een schilderij van Jan Maertsen de Jonge in de verzameling Czernin in Wenen. De catalogus van 1954 van het Museum van Budapest noteert echter bij dit schilderij (no. 319) 'Uit de school van Palamedes, niet zeer kleurig en het meest aan Van der Hoeven herinnerend'³ en vermeldt de mening van Hofstede de Groot, die veronderstelt, dat dit stukje waar-

1) Hij had zich 22 april 1640 laten inschrijven in het Delftse St.-Lukasgilde en betaalde als burger der stad f 6,— (Obreen's Archief I 35) 22 Mei 1640 werd 'een kint van Isaac Junius, schilder, aent Marctvelt' in de Nieuwe Kerk begraven (Necrologium van Delftse Kunstenaars opgemaakt uit de begrafenisboeken, medege-deeld door Mr. J. Soutendam in Obreen's Archief VI 23). De naam van Isaac's huisvrouw stelt vast dat de schilder een der 7 zoons was van de Delftse predikant Junius, want Sibilla van der Graeff wordt in 1649 in de 'Reeckeninge van den boel van Za: D: Ysaacus Junius' (lib. 2 pol. 278 No. 1 Archief Delft in het Alg. Rijks-archief) en in het testament van Jacob Junius 24 Sept. 1671 (Delft Not. W. van Assendelft Alg. R. A.) genoemd. 2) Daar compareerde op 13 Febr. 1656 de Klapperman voor schout en schepenen naar aanleiding van een nachtelijke spokerij van zwarte katten op het kerkhof. Een der schepenen was Isaac Junius en dat hij de Delftse schilder was bewijst andermaal het testament van Jacob Junius (1671) waarin deze 'aan mijn broeder Isaak Junius wonende tot Katwijk op den Rijn' een lijfrente van 250 caroli gulden jaarlijks vermaakt 'desselfs leven lang'. Alleen de *Navorscher* (III 1853 p. 249 en 250) noemt Isaac als schepenen en dan nog terloops. Noch de doop- en trouwboeken der beide Catwijcken en 't Zandt, evenmin de rechterlijke- en weeskamerarchieven leveren de minste aanwijzing op. In het rechterlijk archief is zelfs geen enkel protocol of register van schepenen aanwezig over de jaren 1636-1675, zodat de acte uit *De Navorscher* niet eens kan worden teruggevonden. Ook van de Katwijkse notarissen van vóór 1700 zijn geen acten bewaard gebleven. In het familiearchief Van Wassenaar van Catwijk (in 't Alg. R. A.) kwam daarentegen onlangs als Suppl. no. 5 een koop- en transportacte aan het licht van 14 februari 1657 met de handtekening van Isaacus Junius als schepenen van 'beyde Catwijcken en 't Sandt' (mededeling Rijksarchivaris 3e afd. Alg. R. A.). 3) Voor een opgave van het werk van Junius ben ik dank verschuldigd aan de heer B. Renckens van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie.

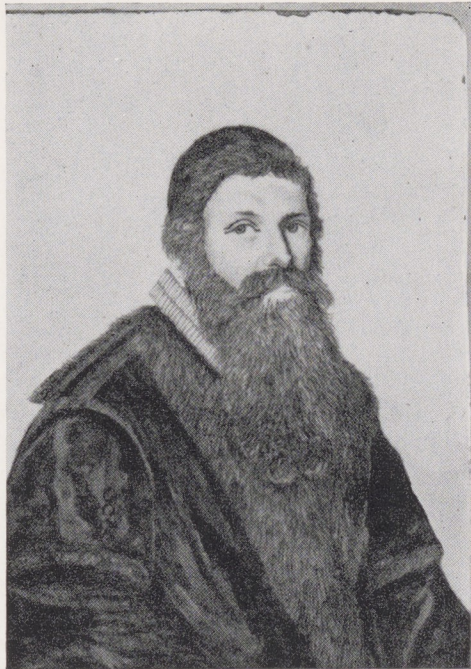
Afb. 1. Tegel, blauw. Vooraanzicht van het grafmonument van Prins Willem I te Delft.

Rijksmuseum BK-NO-12400-2

Afb. 2. Tegel, blauw. Zijaanzicht van het grafmonument van Prins Willem I te Delft.

Rijksmuseum BK-NO-12400-1

Afb. 3. Tegel, blaauw. Portret van Ds Dionysius Spranckhuysen, 1660. Toegeschreven aan Isaac Junius. Rijksmuseum BK-NM-12400-5

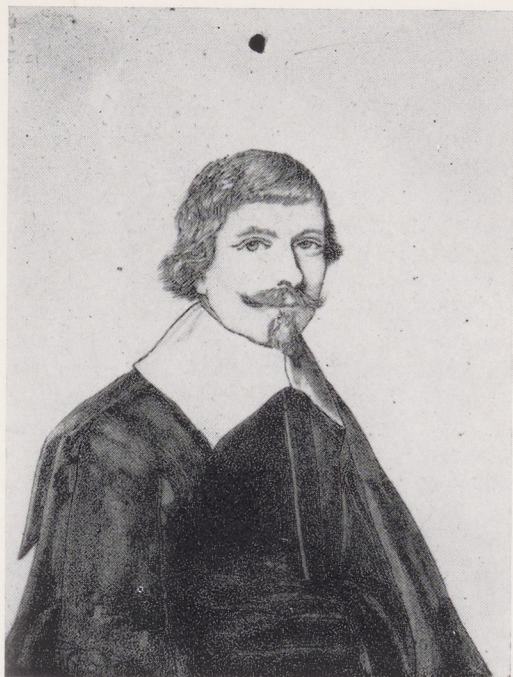
Afb. 4. Portret van Ds Dionysius Spranckhuysen. Gravure door S. Kloeting naar Ch. v. Queborn

schijnlijk op de Haagse veiling van 1772 werd verkocht. Ruitergevchten en kamp-tonelen van Junius waren op verkopeningen in de jaren 1764, 1772, 1839, 1907, 1946. De jaartallen 1643 en 1644 komen op deze veilingstukken, die alle ruitergevchten en kampementen geven, voor, de maten zijn meestal niet dezelfde, zodat hier inderdaad verschillende schilderijen werden geveld. De grootste der opgegeven maten zijn 35 × 60 d. en 15 × 19 inches. Nagler noemt nog een landschap met een ruitergevecht door I.I.s 1672¹.

Isaac Junius verkocht in Delft, want zijn werk kwam in Delftse verzamelingen voor. Bredius vond '2 cleyne betaelgens van Junius' in de inventaris van Abraham van Baersenburg²) in Delft en Junius is ook opgenomen in het curieuze 17de eeuwse album, dat E. W. Moes beschrijft als 'Een merkwaardige verzameling teekeningen' in Oud-Holland 1895³. Dit album berust in 's Rijksprentenkabinet te Amsterdam en bevat 56 ingeplakte teekeningen in zwart krijt, dat tot grijs is versleten. Zij zijn vluchtig geschetst met zeer ervaren hand in uitstekend gebonden opzet. Deze hand is overal dezelfde. Moes meent, dat de schilderijen alle bij eigenaren in Delft hingen, want op de achterzijde van tekening no. 5 is een fragment van een geschreven lijst – gemutilleerd door het afsnijden van de bovenrand der tekening –, die aangeeft, waar de schilderijen te vinden waren⁴. Moes schat de teekeningen, waarvan het hoogste

¹) G. K. Nagler 'Die Monogrammist' III 2662. ²) Künstlerinventare VII 295. ³) p. 183–192. Het was de archivaris van Delft die mij op het voorkomen van Junius' naam in dit artikel opmerkzaam maakte.

⁴) 'Waer elck huis te vin(den). Ten huise van de heer Simon Grasw(inckel), van Be . ., Antonie van Bron(chorst?), den capitein van der B . ., Monsr. Willem de Lange, Nicolaas van der Werck(?), Johan Persijn, Abraham de . ., Adam Pick, Reinier Vermeer, Leendert Bramer'. De laatste twee waren de Delftse schilders van dien naam.

Afb. 5. Tegel, blauw. Portret van Ds Robertus Junius, 1660. Toegeschreven aan Isaac Junius. Rijksmuseum

Afb. 6. Portret van Ds Robertus Junius. Gravure door S. Kloeting naar Ch. v. Queborn

nummer 107 is, uit het midden der 17de eeuw. De namen der schilders zijn door de copiïst op de tekeningen geschreven en met inkt opgehoogd. In dezelfde jaargang van Oud-Holland komt Hofstede de Groot op dit album terug ¹ en schrijft hij alle tekeningen aan Leonard Brammer toe. Het tekenschrift van Brammer in deze 54 copieën is ook inderdaad merkwaardig gelijk aan dat van andere tekeningen van zijn hand in het Amsterdamse Prentenkabinet. Bovendien vergeleek Hofstede de Groot de signatuur op Brammer's copieën in het album naar zijn eigen schilderijen met het handschrift der op de andere copieën geplaatste namen. Ook in deze overeenkomst lag het bewijs.

In dit album vond ik een tekening naar een ruitergevecht van Is. Junius en tevens een naar Palamedes Palamedesz. Het onderwerp is gelijk, de ordonnantie heeft zeer veel overeenkomst, de maten verschillen weinig; zij zijn resp. h. 27 × br. 40 en h. 28 $\frac{1}{2}$ × br. 40 $\frac{1}{2}$, hetgeen van weinig belang is, daar zij mogelijk toch niet de afmetingen der schilderijen zullen zijn geweest ².

Toen Isaïc Junius de tegels (afb. 1, 2), die thans in het Rijksmuseum bewaard worden, schilderde, was hij 41 jaar oud, en had hij zitting in de Schepenbank in Katwijk. Is zijn arbeid als plateelschilder incidenteel geweest en kwam hij er toe door de plateel-

¹) 'Nogmaals een merkwaardige verzameling teekeningen', p. 238-240. ²) Misschien ligt hier een aanwijzing voor de leermeester van Isaïc. Ds. Isaïc Junius voltrok 1 Febr. 1630 het huwelijk van Palamedes Palamedesz', schilder. j.g. in de Vlamingstraat en Maria Euwouts van 's-Gravesande aan de Turfmarkt (Facsimili trouwacte bij Henry Havard in 'L'art et les Artistes hollandais' Paris 1879 I 23). Palamedes Palamedesz. I gen. Stevens 1607-1638. (zie Thieme Becker dl. 26, 1932) was leerling van zijn oudere broeder Anthonie Palamedesz. Stevens, Isaïc Junius wellicht eveneens.

schilder en industrieel Cornelis Jansz. van der Graeff? Havard neemt aan, dat Cornelis zijn schoonvader was, doch het Delftse gemeentearchief kan dit niet bevestigen, echter ook niet geheel afwijzen ¹.

Of het plateelschilderen van Isaac Junius dus voortkwam uit de relatie met Corn. Jansz. van der Graeff of met zijn zoons, van wie er drie in 't vak waren, of met diens schoonzoon de Milde, is (nog) niet uit te maken ².

Maar al is het werken van Isaac Junius voor de plateelbakkersoven dan misschien incidenteel geweest, het bleef niet beperkt tot het schilderen van het grafmonument en het ontwikkelde zich in nauw verband met zijn picturale arbeid als vrij artist. Want ik vermoed, dat hij de schilder is geweest van een groep Delftse predikantsportretten op tegels, alle naar gravures van Chrispijn van Queborn, van welke groep het Rijksmuseum twee zeer mooie exemplaren bezit. Het zijn de zo gevoelig op de gebakken plaat vastgelegde beeltenissen van Robertus Junius en Dionysius Spranckhuysen. Robertus Junius ³, de oriëntalist, lange jaren predikant op Formosa, in Rotterdam geboren in 1606, was van 1645-1653 predikant in Delft. Isaac kan hem goed gekend hebben, ds. Spranckhuysen ongetwijfeld nog beter, want deze was voogd ⁴ geweest van de kinderen Junius, die in 1636 bij het sterven van hun ouders nog onmondig waren, zoals Isaac zelf. Spranckhuysen had tegelijk met ds. Junius - Isaac's vader - midden in de perikelen gestaan in de verdeelde gemeente in Haarlem ⁵ en tegen Spranckhuysen werden op de synode van 1618 te Enkhuizen gehouden, zes punten van beschuldiging ingebracht o.a. het uitgeven van 'calumnieuze boecken' ⁶. Gelijk ds. Junius was hij, - en in zijn geval na 'beraamde' verzoening - verplaatst en gelijk Junius tenslotte in 1625 in de Delftse gemeente beroepen ⁷. Daar doet dan op 8 sept. 1649 - 13 jaar na de dood van ds. Junius en zijn vrouw Jannetje Davidsdr. van Reverset - notaris Adriaen van der Blocq, rendant 'Reeckeninge van den boel van Za: D. Ysaacus Junius' aan Dionysius Spranckhuysen, testamentaire voogd, en aan Abraham en Isaac Junius, mondige kinderen van Isaac en Jannetje.

Toch behoeft natuurlijk deze coincidentie geen aanleiding te zijn geweest tot het schilderen van de beeltenis van Spranckhuysen (afb. 3) en zeker niet tot het maken van de drie portretten in ceramiek, thans in Hamburg en Limoges, van ds. Johannes Georgius Goethals, ds. Leonard Fodinaeus en ds. Hermannus Tegularius, allen Delftse predikanten zoals Spranckhuysen en Robertus Junius, allen geschilderd naar gravures van Van Queborn (afb. 4, 6). Van het portret Spranckhuysen ⁸ geeft Havard in zijn beide grote uitgaven een mooie afbeelding in blauw. Hij meent echter, dat het een portret van Bogerman is en noemt zonder aannemelijke grond de grote

¹) Toen deze Van der Graeff als jonge man trouwde met Marritgen Flyps j.d., woonden beiden in de Vlamingstraat in Delft (gem. Arch. Delft) en wanneer zij beiden in Oct. 1649 zijn overleden (Boedelinv. Not. J. van Ophoven, Delft 20 Oct. 1649; Not. Arch. Delft in het Alg. R. A.) laten zij als erfgenamen hun 7 kinderen achter, onder wie echter geen Sibilla, terwijl Isaac's huisvrouw toen blijkens de acten Junius nog in leven was. In het testament van Corn^s Jansz. en Marritgen Flyps van 15 Julis 1644 (Not. Corn^s Coeckebacker, Delft; Not. Arch. Delft in het Alg. R. A.) is sprake van hun oudste gehuwde dochter, echter zonder naam. Sibilla kan evenwel voor 1616 zijn geboren - de Delftse doopregisters vangen eerst in dat jaar aan - en zelfs buiten Delft. Ook kan zij onder patroniem zijn ingeschreven. Merkwaardig in dit verband is stelling de woonplaats van Sibilla bij haar huwelijk in 1639: de Vlamingstraat. Ook Claesgen van der Graeff woonde bij haar huwelijk met Jan Hansz. de Milde in 1643 in de Vlamingstraat (Gem. Arch. Delft). ²) Zie over Van der Graeff, behalve de beide uitgaven van Havard, 'Hendrik de Keyzer als uitvinder' door E. F. Kossman, *Oud-Holland* 1929, p. 286. Over zijn zoons ook Jean Justice p. 276 en 277. ³) Biographisch Woordenboek van Protest. Godgeleerden . . . onder red. van R. J. C. de Bic en Mr. J. Loosjes, IV. 622-624. ⁴) 'Reeckeninge van den boel van Za: D. Ysaacus Junius (lib: 2 fol. 278, Not. Arch. Delft in het Alg. Rijksarchief). ⁵) 'Afstamming en nakomelingen van Ds. Isaac Junius', *De Nederlandsche Leeuw*, Sept. 1954 door schrijfster dezès. ⁶) de Bic en Loosjes, IV 620. ⁷) In Delft schreef hij o.a. zijn 'Justificatie', die met nog een geschrift van zijn hand voorkomt in de kleine bibliotheek van de Delftse chirurgijn Joh^s Junius Davidsz. Zie 'Afstamming . . .', *De Ned. Leeuw*, sept. 1954. ⁸) Coll. Loudon, Rijksmuseum, 14 x 19 cm. Op de achterzijde het jaartal 1660; de 6 gelijk aan dit cijfer op de tegel met het grafmonument (achterzijde).

Afb. 7. Tegel, blauw. Portret van Hermannus Tegularius. Toegeschreven aan Isaac Junius. Hamburg, Museum für Kunst und Gewerbe

Afb. 8. Ds. David Junius Isz. (?), pastel. Toegeschreven aan Isaac Junius. Part. verz.

plateelschilder Abraham de Cooge als de maker. De conservatrice van het Rijksmuseum vergeleek de gegraveerde portretten van deze predikanten met de tegels en identificeerde de zachtzinnige, zwaar behaarde kop met Spranckhuysen.

Bij het doordringende portret van ds. Robertus Junius¹ (afb. 5) zou niet gemakkelijk een dergelijke vergissing kunnen ontstaan. Het gaat onmiskenbaar terug op de gravure, die er aan ten grondslag ligt door Van Queborn, en bezit een treffende gelijkenis met de gravure van Visscher naar A. Palamedes, ofschoon daar heel wat jonger, verfijnd en niet van forse karakteristiek².

Het portret van Robertus Junius werd door het Rijksmuseum op de veiling Frederik Muller van 15-18 nov. 1904 gekocht. Op dezelfde verkoping was ook het portret met afb. in de catalogus van Hermannus Tegularius, thans in Hamburg³ dat door Mejuffrouw Heukensfeldt Jansen geïdentificeerd kon worden (afb. 7). Het Museum van Limoges bezit de andere twee tegelportretten, die geëxposeerd waren op de tentoonstelling 'La Fayence de Delft' van 19 nov. 1954-3 jan. 1955 gehouden in 'le Musée National de Céramique' te Sèvres. De conservatrice van het Rijksmuseum stelde vast, dat in de catalogus een verwisseling der namen had plaats gehad⁴. Deze laatste drie tegels ken ik alleen uit afbeeldingen: die uit Hamburg naar de foto, die de tegel doet kennen als een gevoelig geschilderd werkstuk, de andere twee slechts uit de catalogus van Sèvres. Niettemin ben ik geneigd ze met andere tegelportretten op naam te brengen van Isaäk Junius. Ik baseer deze toeschrijving op twee

¹) Rijksmuseum, $14\frac{1}{2} \times 18$ cm., links onder voorzijde gedateerd 1660. ²) 'Old Dutch Pottery and Tiles' by Elisabeth Neurdenburg with annotations by Bernard Rackham, (1923) p. 70 e.v.; 'Delftsch Aardewerk' door Dr. Elisabeth Neurdenburg, (1943), p. 116 e.v. ³) $13\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$ cm.; Museum für Kunst und Gewerbe. ⁴) No. 18 van de catalogus is Fodineus, no. 19 Jean Georges Goethals. De maten zijn $13\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$ cm.

pastelportretten in mijn familie ¹. Het zijn zeer sleetse pastels; de volle en weke krijstrepes gingen reeds lang verloren in de portefeuille, waar zij bewaard bleven; het is niet meer te zeggen hoe lang wel. Een der pastels heb ik kunnen identificeren met behulp van de Anatomie van Dr. 's-Gravesande door Cornelis de Man in het Oude- en Nieuwe Gasthuis van Delft als het portret van de chirurgijn Johannes Junius Davidsz., kleinzoon van ds Isaac Junius; de identiteit van het andere pastel ontging mij. Toch behoren zij in zekere zin bij elkaar, evenwel niet als pendants. De maten, opzet, voordracht, de richting der figuur zijn gelijk. De afstand in tijd is echter nogal groot, want Johannes draagt pruik, rode kamerjas en losgeknoopte das, de magere figuur van het andere pastel zwarte jas en witte platte kraag met kwastjes. Data en signatuur zijn, indien ze ooit werden aangebracht, uiteraard volkomen verdwenen.

Zolang ik niet wist, dat Isaac Junius behalve schepen van Katwijk ook schilder was geweest en ik geen vergelijkingsmateriaal tot mijn beschikking had, was toeschrijving der versleten pastels aan enige schilder onmogelijk. Ook bleef de samenhang der twee stukken onbeslist. Thans wil het mij echter voorkomen, dat het in de rede ligt te overwegen of niet het nog niet geïdentificeerde portret de broeder van de schilder voorstelt, ds. David Junius Isz., die, in of vóór 1613 in Warmond geboren, predikant werd in Nederhemert en daarna in Nieuwenhoorn, waar hij in 1647 overleed, één zoon nalatend, Johannes, de man van het pastelportret in de rode kamerjas. Aanknopingspunten met de tegelportretten geeft het portret van Johannes niet, wel echter doet dit het tweede portret (afb. 8) en dan het duidelijkst met de tegel van Robertus Junius en met de tegel uit Hamburg.

Het tweede pastelportret met bekwame hand opgezet, waardoor het zelfs in de tegenwoordige ontredderde en kleurloze toestand nog een merkwaardige portretkracht bezit, geeft juist in deze naaktheid de sleutel tot de oplossing en wijst de schilder aan, zowel van de twee pastels als van de vijf tegels. Deze schilder moest bij het neerzetten van zijn penseel even behoedzaam als zeker, niettemin rap, met de blauwe verf de gesponde tekening op de tegel vastleggen. De toga waste hij met intenser blauw; daar kon hij picturale kracht geven, en in het haar kon hij schilderen en tekenen beide. In de kop echter moest zijn penseel uitsluitend tekenen, snel, spits en raak! Daar zal hij de spanning hebben ondergaan van het werken op de vlug absorberende grond. De pasteltekening is door het afslijten van de mollige ampleur van deze zachte materie teruggebracht tot de onverbloemde eerste opzet met scherp omrande pupillen en oogleden, dun gemodelleerde mond, fijne neusomlijning en maar net een lijntje voor de kaak. Op de tegel ging de schilder niet verder dan een summiere karakteristiek, het pastel werd door slijten teruggebracht tot een zelfde eerste staat. Hier komen tegel en pastel tezamen en op grond hiervan meen ik zowel de vijf portrettegels als de twee pastels in mijn familie te kunnen toeschrijven aan de schilder-schepen Isaac Junius.

¹) Afstammelingen van ds. Isaac Junius door zijn zoon David.